



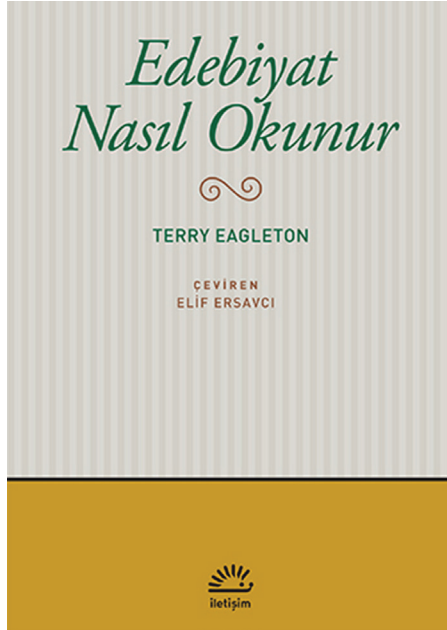
folk/ed. Derg, 2022; 29(2)-110. Sayı

Kitap Tanıtımı / Book Review

**Eagleton, Terry (2019) *Edebiyat Nasıl Okunur.*
Çev. Elif Ersavcı. İstanbul: İletişim Yayınları**

ISBN-13: 978-975-05-1763-1, 224 sayfa.

Mansur Demir*



* Bu kitap tanıtım yazısı Mansur Demir (Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Programı, Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi (Hitit University, Graduate Education Institute, Turkish Language and Literature Program, Master's Student with Thesis) tarafından yazılmıştır. mansurdemir23@gmail.com. ORCID 0000-0003-2776-445X

Bir metnin diğer türlerden sıyrılarak kurgusal dünyayla buluşması, estetik hale gelmesi ve sanatsal açıdan taçlanarak edebî kimliğe bürünmesi, değerli ve üzerinde düşünülmesi gereken bir serüvendir. *Edebiyat Nasıl Okunur* başlıklı eseriyle Terry Eagleton, edebiyata atfedilen kıymetin, bir gelenek olan “değerli okuma” yahut Nietzsche’nin “yavaş okuma” dediği tutumun unutulduğunu hatırlatmaktadır.

Türkçeye çevrilmiş birçok eseri bulunan İrlanda asıllı Terry Eagleton, bir edebîyat ve kültür uzmanı ve özgün bir edebiyat kuramcısı olarak tanınmaktadır. Günümüzde Manchester Üniversitesinde görev yapmakta olan Eagleton’un, Marksist edebiyat kuramı üzerine çalışmaları yoğundur. Marksizme dayalı materyalist bir eleştiri teorisi oluşturmaya çalışan yazar, genellikle modernite ve modernizm üzerine eğilmektedir. Yazar, kitabın ön sözünde Nietzsche’nin “yavaş okuma” geleneği adını verdiği ve kaybolmaya yüz tutmasından endişe ettiğini belirterek *Edebiyat Nasıl Okunur* kitabıyla bu geleneği kurtarma amacını ifade etmektedir.

Eser, “Açılışlar”, “Karakterler”, “Anlatı”, “Yorum” ve “Değer” olmak üzere beş bölümden oluşmuştur. Bu bölümlerden önce bir ön söz bölümü bulunmaktadır. Ön sözde eserin içeriği ve amaçları üzerinde kısaca durularak esere ilişkin genel bir çerçeve çizilmiştir.

Eagleton, eserin ön sözünde “Anlatı, olay örgüsü, karakter, edebî dil, kurgunun doğası, eleştirel yorumun sorunları, okurun rolü ve değer yargıları gibi konulara ışık tutmaya çalıştım.” (2019: 9) diyerek amaçlarını ortaya koyar.

Birinci bölüm “Açılışlar” başlığını taşımakta olup iki kısma ayrılabilir. Birinci kısmında Eagleton, çok sık düşülen bir hatadan bahsetmektedir. “Şiirin yahut romanın ne söylediğinin peşinden gidip söylediği şeyi nasıl söylediği sorusunu bir kenara atmak.” (Eagleton, 2019: 12) ifadesiyle hangi türden olursa olsun bir yapıtı ele alırken ne söylediğinin, nasıl söylediğinin önüne geçmesinin büyük bir hata olduğunu ve bu hatanın eserin “edebîliğini” bertaraf ettiğini belirtmektedir. Yine eser incelenirken “biçim” başlığı altına girebilecek her şeye karşı tetikte olunması gerektiği vurgulanmaktadır. Eagleton, bir anlatının ne söylediğinden ziyade nasıl söylediği üzerinde dururken birçok şiirden, romandan, roman karakterlerinden ya da gündelik hayattan alıntılar yaparak görüşünü örneklendirmiştir.

Birinci bölümün ikinci kısmında Eagleton, bir edebî eserin çözümlemesinin ve değerlendirilmesinin nasıl yapılması gerektiğini tanımlanmış edebiyat eserleri üzerinden uygulamalı yapmaktadır.

E.M. Forster’in *Hindistan’a Bir Geçit* romanı, William Shakespeare’in *Macbeth* trajedisi, Jane Austen’in *Gurur ve Önyargı* gibi eserlerde yazarların eser açılışlarını çok hassas bir ritim ve denge gözeterek yaptıklarını ve bunun hem okuyucu üzerindeki etkisinden hem de cümlelerin eserin devamını ne ölçüde etkilediğinden bahsetmektedir. “Bir sonraki açılış Tanrı’dan gelsin. İncil’in ilk cümlesi şöyledir: ‘Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı.’ Dünyanın en meşhur kitabı için görkemli bir giriş; aynı zamanda hem basit hem de otoriter.” (Eagleton, 2019: 28).

Eagleton, roman örneklerinde cümlelerin anlam değerlerinden, tersten okumanın etkisinden bahsettikten sonra John Keats’in “To Autumn” şiiri, Philip Larkin’in “The Trees” ve “Whitsun Weddings” şiirleri, Robert Lowell’in “The Quaker Graveyard in Nantucket” ile

John Milton'ın "Lycidas" şiirlerinin açılış dizelerini, imgelerin gücünü, sözcüklerin çağrışım değerlerini incelemiş ve bunların şiirdeki etkisini ortaya koymuştur. Birinci bölüm, şiirlerden sonra yeniden romana dönerek Flan O'Brien'in *The Third Policeman* (Üçüncü Polis), Anthony Burgess'in *Earthly Powers* ve George Orwell'in 1984 romanlarının açılışlarındaki söz ve cümle inceliklerinin anlatımıyla son bulmaktadır.

Kitabın ikinci bölümü "Karakterler" kısmıdır. Bu bölüm, üç kısım içerisinde ele alınabilir. "Bir oyunun ya da romanın "edebîliğini" göz ardı etmenin en yaygın yollarından biri, karakterlerini gerçek insanlarmış gibi ele almaktır." (2019: 55) ifadesiyle Terry Eagleton, eser incelemede yapılan ve eserin edebî niteliğini düşüren hatalardan birinin de kişilerin gerçeklikle özdeşleştirilmesi olduğunu dile getirmektedir. Yine yazar, ele aldığı romanlarda karakterleri analiz ederek karakter seçiminin inceliklerini ve ölçütlerini anlatmıştır. Ayrıca karakter sözcüğünün tanımı ve kökeni üzerinde durmuş, terimin doğduğu günden günümüze kazandığı yeni anlamları da örneklerle anlatmıştır: "Karakter kelimesi günümüzde sadece edebiyat figürü değil, işaret, harf veya sembol anlamlarına da geliyor. Terim antik Yunan'da ayırt edilir bir nişan bırakmak için kullanılan kaşe anlamına gelen kelimedenden türemiştir. Sonra bireyin imzası da diyebileceğimiz, bireye has bir özellik anlamı kazanmıştır." (Eagleton, 2019: 58).

Bu bölümün ikinci kısmında "tip" kavramına da değinen Eagleton, tipi "nevi şahsına münhasır karakter" olarak tanımlar. Karakter ve tip yaratılırken kullanılan teknikleri inceler ve kullanıldığı eser içerisinde tutarlı mı çelişkili mi, durağan mı yoksa evrilir mi, bulanık mıdır? gibi roman ve tiyatrodan örnekler vererek birçok soruya yanıt arar. Gerçekçi roman geleneğinin karakter anlayışıyla modern romanın karakter anlayışını edebî anlayışla karşılaştırır. Eagleton, modernistlerin bütün kimlik kavramını krize sokarak karakter anlayışını sorgulamanın peşinde olduklarını gerçekçi roman geleneğinin ise karakter analizlerinin hayli stabil ve bütünlüklü olduklarını ifade eder.

Üçüncü kısımda ise Eagleton, Thomas Hardy'nin *Jude the Obscure* (Adsız Sansız Bir Jude) romanındaki Sue Bridehead karakterini detaylı bir şekilde ele almıştır.

Kitabın üçüncü bölümünde "Anlatı" başlığıyla yazar, eserlerde anlatıcı unsurunu açıklayarak okuyucuya romanın bir kurgu olduğunu ve anlatıcının kurgusuna karşı durmanın beyhude bir çaba olacağını, anlatıcının otoritesine boyun eğilmesi gerektiğini tembihleyerek başlar. Bu bölümde yazar, genel olarak anlatıcı bakış açılarına değinmiş, onları sınıflandırmış ve romanlarla ilişkilendirerek yaklaşımlarını ele almıştır. Bazı kurgularda anlatıcının kimliğinin tam olarak netleşmediğini dile getiren yazar, bazı anlatıcı bakış açılarında da dar bir çerçeveye hapsolmanın tehlikesinden bahseder. "Eğer hikâyenizi belli bir karakterin bakış açısından anlatıyorsanız bu perspektifin dışına çıkmak kolay olmayabilir. Bir kurbağanın gözünden aktarılan edebî bir eser, kendini kurbağa dünyasına hapsedme tehlikesi taşır. Anlatıcısının bilincin üstüne çıkması zordur." (Eagleton, 2019: 96). Eagleton'a göre kahraman anlatıcı bakış açısının sınırlılığı, karakterin bakış açısından kurtulamama endişesi taşımaktadır ve bu süreç anlatıyı dar bir perspektife sokabilir. Eagleton her şeyi bilen anlatıcıları, yerleri teşhis edilebilen karakterlerden ziyade, nereden geldiği belli olmayan vücutsuz sesler olarak tanımlar.

Eagleton'a göre: "Bir roman kendi konusuna belirgin ön yargılarla yaklaşabilir." (2019: 106) Anlatılarla okuyucunun beklentisi uyuşmayabilir, yazarlar, anlatıları çoğunlukla kendi amaçları doğrultusunda yönetirler.

Yazar, klasik gerçekçilikle modernist kurguyu karşılaştırarak yarattığı etkiyi romanlar üzerinden anlatır. Klasik gerçekçilikle modernist kurgunun gerçekliğe bakışlarının farklı olduğunu, klasik gerçekliğin dünyayı bir hikâye olarak gördüğünü ancak modernist kurgunun tamamen keyfi olduğunu ve dolayısıyla düzenin bizim oluşturduğumuzdan öteye geçmediğini dile getirir. Bu yüzden kendiliğinden oluşan doğal başlangıçların ve kapanışların olmadığını belirtir ve yine bu sebeple kimi modernist eserlerin bütün anlatı kavramına şüpheyle yaklaştıklarını söyler. Klasik gerçekçi romanlarla modernist romanlardaki sonu da değerlendirir. Gerçek romanlardaki sonla ödül, emeklilik, koca, neşeli yorumların dağıtımından bahsederek okur teselli edilirken modernist romanlardaki sonların yarattığı etkinin okuru tedirgin ettiği görüşüne yer verir.

Son olarak yazar bu bölümde, olay örgüsünün anlatının tamamı değil sadece bir parçası olduğunu ve genellikle hikâyenin öne çıkan aksiyonu olduğunu kasteder. Örgü; karakterlerin, olayların ve durumların birbirine nasıl bağlandığını gösterir. Anlatının mantığı yahut iç dinamiğidir, der.

Eserin dördüncü bölümünü "Yorum" konusu oluşturmaktadır. Bu bölümde, bir eserin edebî olmasını, eserin belirli bir bağlama bağlı olmamasına dayandırmaktadır. Bütün edebî eserler, belli bir şarttan ortaya çıkmışlardır ancak anlam bakımından bu bağlamla sınırlandırılmadıkları için edebî kimlik kazanmışlardır. Yine edebî eserlerde kullanılan dilin de seçkin olduğunu ve gündelik dilden önemli farklarının olduğunu belirtir. Edebiyat eserlerinin tarihi belgeden ibaret olmadığına da değinen yazar, bir romanın oluştuğu koşullardan beslense de anlam ve kurgu bakımından sınırlandırılmayacağını ifade eder. Gerçeklik kurgusunun ele alınabileceği ancak bu gerçekliğin yeniden kurgulanabileceğini söyler. Çünkü zaten edebî metinlerin öncelikli amacının bize gerçekliği vermek olmadığı apaçıktır ve daha ziyade, okurlar o gerçekleri "hayal etme", yani bunlardan hayalî bir dünya kurmaya çağırılır.

Yazar, bu bölümde de yine modernist romanların yorumlanabilir olmalarını klasik gerçekçilikle kıyaslar. Modernist eserlerin kapalı, dolayısıyla da zor yorumlanabilir olmasının sebeplerinden biri, okuyucunun eserin içine çekilerek yazarla birlikte eseri yaratıyormuş gibi çabalamasına ve anlama ulaşma çabasına zorlanmasıdır. Bu haliyle, gerçekçi kurguyla arasındaki fark açıktır. Gerçekçi yazıların çoğunda dil mümkün merteye saydam gösterilmeye çalışılır ve anlamı çok direnmeden teslim eder, diyerek kurgular arasındaki yorumlamanın da önemli değişkenlikler gösterdiğini vurgular. Yazar, bir edebî metnin yorumlanmasında eserin ortaya çıkışını hazırlayan bağlam, kurgu, dil, gerçeklik gibi öğelerin üzerinde durur.

Eagleton, bu bölümde ana hatlarıyla bir edebî metni değerlendirirken onun türüne, kurgusuna, gerçekliğe yaklaşımına, hangi bağlamda oluştuğuna, diline, anlamına, okurun tarihsel becerisine ve belli bir anda okurun o metni anlamlandırma kapasitesine göre anlamlandırıldığını belirtir.

Kitabın son bölümü olan beşinci bölüm ise “Değer” başlığıyla verilmiştir. Bu bölümde yazar, bir edebiyat eserini değerli kılan şeyin ne olduğunu, o eseri iyi, kötü yahut vasat yapan şeyin ne olduğunu değişik dönem ve ölçütlere göre açıklar. Eagleton, son bölümün açılışında yüzyıllar boyunca bu soruya pek çok farklı cevabın verildiğini vurgulayarak “kavrayış derinliği, hayata yakınlık, biçimsel uyum, evrensellik, ahlâki duruş, kelime bazlı yaratıcılık, hayal gücü genişliği” gibi unsurların farklı zamanlarda edebî büyüklüğün nişanı sayıldığını ifade eder.

Yazar, bazı eleştirmenlerin bu noktayı özgünlük olarak tanımladığını, yine bir eserin geleneği kırarak ortaya yeni bir şey koyabilmesinin değer ölçütü olarak kullanıldığını anlatır. Ancak bu hususa şüpheyle yaklaşılmasını belirterek yeni olan her şeyin değerli olmadığına dikkat çekerek Pope, Fielding ve Samuel Johnson gibi XVIII. yüzyıl yazarlarının da özgünlüğü, moda takipçiliği hatta ucubelik gibi görmelerini kendisine kanıt olarak sunar. Neoklasik dünya görüşü ve yeni dünya görüşü arasındaki bu farklılığın romantizm anlayışından kaynaklandığını belirtir. “Romantiklere göre insanlar, dünyalarını değiştirmek için tükenmez bir gücü olan yaratıcılardır. Dolayısıyla gerçeklik statik değil dinamiktir ve değişim korkulması değil kutlanması gereken bir şeydir.” (Eagleton, 2019: 191)

Yazar, romantiklerin yenilik hevesini modernizmin miras aldığını ve amacının dünyayı yeni gözlerle görmemizi sağlamak, rutin algılarımızı pekiştirmek yerine bu algıları bozmak olduğunu ve modernist sanat anlayışının eseri, tuhaflığı ve özgüllüğüyle, bir metaya indirgenmeye direnmeye çalıştığını belirtir. Ancak yeniliğe duyulan bu açlığın postmodernizmle birlikte dinmeye başladığı, postmodern kuramın özgünlüğü çok da el üstünde tutmadığı ve devrimi de geride bıraktığını söyler.

Bu bölümde yazar, ana hatlarıyla kuramların ve görüşlerin değer algısını nasıl tanımladığı görüşüne yer vererek edebiyatın değerini bir ölçüte oturtma çatışmasını anlatır. Burada gerçekçi geleneğin ve modern geleneğin ölçütlerini kullanır. Edebî eserlerin klasikleşmesinin ya da gözden düşmesinin nedenselliği ve koşulları üzerinde durmuştur.

Nihai olarak Terry Eagleton’un *Edebiyat Nasıl Okunur* adlı eseri, edebiyat okumalarına ve edebî eserlerin değerlendirilmesi hususuna ciddi anlamda katkı sunmaktadır. Biçim, içerik, kurgu, karakterler, anlatı ve anlatıcı çeşitleri, dilin kullanımı, metnin anlamı ve yorumlanması ile edebî eserin değeri gibi edebiyat eleştirisinin temel meselelerinin bir süreç halinde anlatılması, dilin bağlamından koparılması, tarihi ve kültürel alanlara ait tesirin göz ardı edilmeksizin anlatılması, bütüncül bir anlayışla sunulması eserin önemli özellikleridir.

Ayrıca edebî incelemenin inceliklerinin seçkin örneklerle uygulanması, gerçekçi anlayış ve modern anlayıştan hareket ederek roman, şiir ve tiyatrolardan zengin içerikler sunmak suretiyle temel eleştiriler üzerinde okuyucuyu düşündürmesi de eseri farklı ve özgün kılmaktadır.